

Diversiteit, ideologie en doxa van het Nederlands

CITE AS:

Agirdag, O. (2008) 'Diversiteit, ideologie en doxa van het Nederlands', *VMT Vlaams Marxistisch Tijdschrift*, 42 (1), 64-69.

An emancipated society, on the other hand, would not be a unitary state, but the realization of universality in the reconciliation of differences.

(Theodor Adorno)

Etnische diversiteit heeft zijn vaste positie verworven op de sociaal-wetenschappelijke agenda. Desalniettemin lijkt de wetenschap van het sociale te vergeten dat de diversiteitsproblematiek ook een sociale inbedding kent. Bovenal wordt vergeten dat diversiteit niet los staat van de politiek-economische productie- en denkwijze die een historisch-contingent stempel draagt. In het hedendaags discours dat gevoerd wordt rond 'de Allochtoon' kan het beleid noch het onderzoek de handen in onschuld wassen. Hoog tijd dus voor een Kritische analyse, een poging tot het doorbreken van de ijzeren kooi.

De wil tot het kennen van 'de Allochtoon'

Laat mij de discussie beginnen waarmee die gewoonlijk begint: de definitie. Anno 2008 is er enerzijds een groeiende vraag – niet in het minst vanuit de sociale wetenschappen – naar het vrijgeven van de gegevens rond de etnische achtergrond. Anderzijds is het beleid recentelijk in de media, maar ook in parlementaire zittingen, verschillende malen bekritiseerd omdat er geen duidelijke definitie zou zijn van wat nu 'een allochtoon' is. Het vrijgeven van reeds bestaande gegevens, zoals de geboorteplaats van de ouders en grootouders, is tot op zekere hoogte een legitieme operatie. De filosofen hebben de wereld eerst in zijn juistheid moeten interpreteren om hem te kunnen veranderen, toch? We moeten echter durven een aantal kanttekeningen plaatsen bij het afbakenen, het registreren, het meten, kortom het objectiveren van de Andere. Het onderzoek naar de Andere is immers op zich geen neutraal gegeven en het werk van iemand als Michel Foucault helpt ons bij de toelichting van de donkere kanten van de *wil tot weten*.

In het denken van Foucault heeft het onderzoek naar de Andere in de eerste plaats een spiegelfunctie. Het onderzoeksobject dat radicaal verschilt van het Normale vormt immers een spiegel voor het Normale. Want in de spiegel van de Andere is zijn antipode, het

Normale, terug te vinden. Zo stond de opkomst van het medisch onderzoek naar de ‘ziekten’ in het teken van wat ‘gezondheid’ was; zo was het psychiatrisch onderzoek naar de ‘gekken’ van meet af aan verbonden met de zoektocht naar het wezen van de ‘rationaliteit’; zo ontstond het gevangeniswezen en het criminologisch onderzoek in functie van het onderscheid tussen ‘burgers’ en ‘criminelen’. Is het dan niet naïef om te veronderstellen dat het onderzoek naar ‘de Allochtoon’ een onschuldig, ‘maatschappelijk relevant’ gegeven is? *Moeten wij ons ook niet afvragen of de wil tot het kennen van ‘de Allochtoon’ niet in het teken staat van zijn veronderstelde antipode: de Vlaamse identiteit?* Met andere woorden, is het een toeval dat steeds meer onderzoek naar ‘de Allochtoon’ samengaat met het opflakkerend Vlaams-nationalisme?

Normalisatie als vernietiging van de Andere

Er is echter méér aan de hand. Naast het beschrijven van het Anderszijn, heeft het onderzoek immers ook een tweede finaliteit: de Andere, of beter het Anderszijn, moet eveneens genormaliseerd worden. Zo moet de arts de zieken genezen, de criminoloog moet de criminelen herintegreren, enz... De vraag die zich onmiddellijk aandient, is de functie van de sociale wetenschappen met betrekking tot de ultieme hedendaagse Andere van Vlaanderen: ‘de Allochtoon’. *Is het niet zo dat wanneer een sociologisch onderzoek de abnormaliteit van ‘de Allochtoon’ beschrijft, hij ook de weg opent voor de normalisatie en assimilatie?* Als dat zo is, hoe werkt zo’n normalisatie in deze context dan? Zelden manu militari. Normalisatie gebeurt het liefst in de vorm van *autonormalisatie*. Dat de Andere zijn abnormaliteit kent en zichzelf normaliseert is efficiënter dan eender welk soort externe dwang. Onderstaand citaat, afkomstig van een onderzoek¹ naar de schoolprestaties van allochtone leerlingen, illustreert heel goed hoe dit mechanisme werkt:

“...er [zijn] indicaties dat de leerlingen SO van Islamorigine *zich niet steeds bewust zijn van hun tekorten*. Uit testafnames in het SO blijkt dat de *cognitieve vaardigheden* lager liggen dan die van de autochtonen, doch dat ze hun studieprestaties niet als minder ervaren ... *Het onderzoek geeft aan dat feedback niet echt aanleiding geeft tot kritische beschouwingen over zichzelf. De feedback wordt niet gebruikt als uitgangspunt voor een realiteitstoetsing* ... Het is niet voldoende een evaluatie te geven. Deze evaluatie moet ook gekaderd worden in een breder geheel van formatieve feedback en binnen een positief project dat *remediëring* aanbiedt... Het komt erop aan de Islamallochtonen het evaluatiesysteem op voorhand te leren kennen en begrijpen, hen op die systemen voor te bereiden en te trainen.” (Lacante, ea., 2007, p.609 – eigen cursivering)

¹ Lacante, M., Almaci, M., Van Esbroeck, R., Lens, W., & De Metsenaere, M. (2007). *Allochtonen in het hoger onderwijs: Onderzoek naar factoren van studiekeuze en studiesucces bij allochtone eerstejaarsstudenten in het hoger onderwijs*. In opdracht van de Vlaamse Minister voor Onderwijs en Vorming, in het kader van het ‘OBPWO-programma’. Brussel/Leuven: Vrije Universiteit Brussel/Katholieke Universiteit Leuven.

Dus wanneer het onderzoek ‘cognitieve lacunes’ vaststelt bij de groep van Islamallochtonen – een term die op zich al verschrikkelijk is –, dan schaamt het onderzoek zich niet om een ‘remediëring’ voor te schrijven: het bewustmaken van de cognitieve inferioriteit. Die ‘cognitieve vaardigheden’ zijn gemeten aan de hand van IQ-testen waarvan de etnocentrismebias slechts in een voetnoot dient vermeld te worden. Wat Pierre Bourdieu zo raak het ‘intelligentieracisme’ noemde, heeft vandaag de dag een letterlijke betekenis gekregen.

Op dit punt aangekomen zal de lezer zich niet verwonderen over het feit dat het integratiebeleid zeer sterk steunt op het sociaal wetenschappelijk onderzoek. Het is dan ook geen toeval dat het leeuwendeel van het onderzoek naar de allochtonen gesponsord wordt door de overheid. Niet minder dan de helft ervan is gericht op het onderwijs². Hoewel het onderwijs de disciplinaire institutie bij uitstek lijkt te zijn die als het ware de motor is van het normalisatieproces, blijft de wetenschappelijke vernietiging van het Anderszijn niet beperkt tot het onderzoek van het onderwijs.

Neem nu het onderzoek dat zich richt op het fenomeen van de huwelijksmigratie. Dat sommige groepen in de samenleving afwijken van de modale Vlaming door te huwen met een buitenlander, blijkt zelfs in een geglobaliseerde wereld een probleem te zijn. Het loont de moeite om de beleidsaanbevelingen van zulk onderzoek³ onder de loep te nemen. De overheid moet volgens de onderzoekers zowel controlerend als preventief optreden – en hoe kan het ook anders – méér investeren in het onderzoek. Het Anderszijn is nu ook wetenschappelijk gezien niets meer dan een doorn in het oog, de (auto)vernietiging ervan des te meer legitiem en rationeel. *De verdingelijking van de Andere wordt nergens zo scherp geformuleerd.* Want zowel het onderzoek als het beleid zijn niet vies om te spreken over het *importeren* van een partner en over *import*huwelijk, alsof het gaat om import van koffie. Niet zelden worden hierbij allochtone politici zelf ingeschakeld.

“Tachtig procent van de mensen van Turkse afkomst *haalt* zijn huwelijkspartner uit het land van herkomst. Zo begint alles van vooraf aan. Zo staan er weer kinderen op de speelplaats die nog geen woord Nederlands gehoord hebben... Je zou een leeftijdsgrens kunnen invoeren. *Niet om te mogen trouwen - niemand moet zich bemoeien met de relaties van een ander - maar wel om te mogen importeren.*” (Ergün Top, DS 23/01/06 – eigen cursivering)

² Jacobs, D., Van der Straeten, T., Brans, M. & Swyngedouw, M. (2006) 'Allochtonen in het Vlaamse onderwijs. De wisselwerking tussen onderzoek en beleid nader bekeken', *Ethiek & Maatschappij*, 9 (2): 22-43.

³ Heyse, P., Pauwels, F., Wets, J. & Timmerman, C. (2007) *Liefde kent geen grenzen: Een Kwantitatieve en Kwalitatieve Analyse van huwelijksmigratie vanuit Marokko, Turkije, Oost Europa en Zuid Oost Azië*. Rapport in opdracht van het Centrum voor Gelijke Kansen en voor Racismebestrijding.

Dat de kennis van het Nederlands als een legitimering wordt gebruikt, was voorspelbaar (ik kom hier zo dadelijk uitgebreid op terug). Merk vooral op dat zowel in het eerste als in het tweede voorbeeld het onderzoek en het beleid goede bedoelingen hebben. De achterliggende gedachte is dat dergelijke normaliseringsmaatregelen de etnische minderheden ten goede komen. We moeten echter bewust zijn van het feit dat manifeste (goede) bedoelingen evenzeer kunnen samenvallen met latente (nefaste) gevolgen. En zelfs indien de normalisatie in het voordeel zou zijn van ‘de Allochtoon’, dan is het nog steeds de vraag wat er na het normalisatieproces nog overblijft van zijn Anderszijn. Hooguit de huidskleur. *Monocultuur als substituut voor etnische ongelijkheid. Maar emancipatie is iets Anders.*

Naar een brede conceptualisering van discriminatie

Voor alle duidelijkheid: onderzoek heeft meestal, zoniet altijd, goede bedoelingen. Zo kent Vlaanderen ondertussen een lange traditie van empirisch onderzoek naar ethnocentrisme en discriminatie op de arbeidsmarkt. Het onderzoek zoekt hier voornamelijk naar de verklaringen van ethnocentrisme en discriminatie via allerlei factoren zoals de achtergrondkenmerken van de respondenten (sociaal-kapitaal, opleiding, etc...). Op zich levert zulk onderzoek zeer interessante bevindingen op, maar het blijft ontoereikend wat betreft de conceptie van ethnocentrisme en discriminatie. Deze worden begrepen als een gunstige houding/handelen ten opzichte van de ‘ingroup’ die samenhangt met een ongunstige houding/handelen ten opzichte van de ‘outgroup’. Dit is echter discriminatie en ethnocentrisme aan de oppervlakte. Als we het fenomeen discriminatie grondig willen aanpakken, moeten we het fenomeen breder conceptualiseren.

Wat dit aspect betreft laat ik me inspireren door een tweedeling van Zygmunt Bauman⁴. Wat de omgang met de Andere betreft, onderscheidt Bauman ‘*anthropoemic*’ en ‘*anthropophagic*’ strategieën. Terwijl antropoëme strategieën gericht zijn op het uitsluiten van de Andere, zijn de antropofage strategieën gericht op het insluiten, het assimileren, het ‘opeten’ van de Andere. De moderniteit wordt gekenmerkt door de opkomst van antropoëme strategieën. Denk maar aan de uitsluiting en opsluiting van bejaarden, gekken, zieken, etnische minderheden in geïsoleerde ruimtes zoals rusthuizen, concentratiekampen, gevangnissen. Toch worden alle samenlevingen die we tot nog toe gekend hebben, gekarakteriseerd door beide strategieën. Dominantie en discriminatie kunnen niet gereduceerd worden tot één pool:

⁴ Bauman, Z. (1995) *Life in Fragments*. Oxford: Blackwell.

“Together, they polarise the strangers and attempt to clear up the most vexing and disturbing middleground between the poles of neighbourhood and alienness – between ‘home’ and ‘abroad’, ‘us’ and ‘them’... Both are included in the tool-bag of every social domination.”
(Bauman, 1995, p. 180)

Nu is mijn punt dat het traditionele onderzoek naar etnocentrisme en racisme, zoals we het kennen in Vlaanderen, wel degelijk rekenschap kan afleggen van een aantal antropoëme strategieën: bijvoorbeeld, de mate waarin allochtonen worden uitgesloten van de arbeidsmarkt. *De antropofage strategieën blijven echter doorgaans buiten het vizier van het onderzoek. Dit maakt dat etnostratificatie slechts gedeeltelijk verklaard wordt, aangezien de effecten van de ‘vergeten’ antropofage strategieën mede de realiteit van de etnostratificatie verklaren.* Daarom ben ik van mening dat het onderzoek ook de effecten van antropofage strategieën niet uit het oog mag verliezen. Neem nu het onderzoek naar de schoolprestaties van de allochtone leerlingen. De bestaande stratificatie is hier niet zozeer gebaseerd op het uitsluiten van de Andere (antropoëem handelen), maar wel op het insluiten van de Andere in het Normale (antropofaag handelen). De allochtone leerlingen zijn immers welkom in de hogere niveaus van het onderwijs, zolang ze Tom Lanoye lezen en niet Nazim Hikmet, zolang ze De Standaard lezen en niet de Hürriyet, zolang ze Canvas kijken en niet Al-Jazeera – en misschien het belangrijkste – zolang ze Algemeen Nederlands spreken.

De doxa van het Nederlands

Pierre Bourdieu had het over de doxa. De doxai zijn vooronderstellingen die afkomstig zijn van de dominante groepen die veelal impliciet worden opgelegd aan alle groepen in de maatschappij waardoor de doxai als collectief gedeelde overtuigingen overkomen. Een doxa waar Bourdieu het over had was de overtuiging dat onderwijs meritocratisch zou zijn omdat succes zou samenhangen met de intelligentie. De meest substantiële doxa in Vlaanderen van vandaag de dag is echter dat de kennis van het Nederlands, en hierbij aansluitende argumenten van taalachterstand die aan de basis zou liggen van heel de diversiteitsproblematiek⁵. Met uitzondering van Blommaert & Van Avermaet is het zoeken naar een wetenschappelijke publicatie die een kritische afstand neemt van de doxa van het Nederlands. Wie de beleidsaanbevelingen van het onderzoek naar ‘de Allochtoon’ van de

⁵ Deze gedachte sluit nauw aan bij wat Blommaert en Van Avermaet in een recent gepubliceerd artikel verdedigen onder de noemer van ‘ideologie van het Nederlands’ (Blommaert & Van Avermaet, 2006). In tegenstelling tot Blommaert en Van Avermaet – waar ik inhoudelijk het volledig mee eens ben – denk ik dat het hier eerder gaat om een doxa – zoals die wordt beschreven door Bourdieu, dan een ideologie in de marxistische zin.

voorbij jaren onder de loep neemt, zal begrijpen dat de doxa van het Nederlands een *onbediscussieerbaar* gegeven is geworden.

Maar als een wetenschap geen discussie duldt rond haar zekerheden, dan weten we dat die wetenschap slaapt. Het is opmerkelijk dat de doxa zelfs relatief los van de empirische realiteit zijn eigen leven kan leiden. Een schitterende illustratie hiervan is een vrij recente toespraak van minister Vandenbroucke⁶ waarin hij een onderzoek van de VDAB⁷ aanhaalt om de mate van etnische ongelijkheid in het onderwijs aan te duiden. Een paar regels verder claimt de minister dat de ‘taalachterstand’ de belangrijkste verklaring is van de mate van ongelijkheid. Maar dit staat diametraal tegenover de conclusie van het door hem aangehaalde VDAB-onderzoek. Deze laatste concludeert immers dat ‘de kennis van de Nederlandse taal, of het gebrek eraan’ géén reden is waarom allochtonen lagere kwalificaties halen.

Zelfs als we zouden aannemen dat er een empirisch verband zou bestaan tussen de kennis van de Nederlandse taal en de onderwijsresultaten, dan is het taalachterstanddiscours nog steeds een problematisch gegeven. Het maakt zich ten eerste schuldig aan een deficitopvatting. Het deficitdenken kan best samengevat worden als een zienswijze die er van uitgaat dat bepaalde maatschappelijke groepen hun achtergestelde positie te danken hebben aan een tekort aan bepaalde attitudes en capaciteiten. Het taalachterstanddiscours ligt volledig in het verlengde van het deficitdenken omdat ‘de kennis van het Nederlands’ gelijk wordt gesteld aan ‘de kennis van de taal’ in het algemeen. Spreken over *taalachterstand* impliceert bovendien dat de ‘achterstand’ moet worden weggewerkt (via taallessen, inburgeringscursussen, enzovoort). Het taalachterstanddiscours maakt zich daarom ook, ten tweede, schuldig aan een logische fout. Een logicus weet immers dat hij niet zonder meer kan overstappen van *wat is* (i.c. verschillend gebruik van het Nederlands door verschillende etnische groepen), naar *wat moet* (i.c. etnische minderheid moet zich aanpassen).

De doxa gaat zelfs verder dan dat; het maakt *formele discriminatie* mogelijk. Artikel 2 van het decreet⁸ betreffende gelijke onderwijskansen van juni 2002 stelt dat scholen leerlingen mogen doorverwijzen (lees: weigeren) op basis van de thuistaal die verschilt van het Nederlands wanneer de procentuele verhouding van de anderstalige leerlingen te hoog zou liggen. Dus de ‘zwarte’ concentratiescholen mogen/kunnen anderstalige leerlingen weigeren

⁶ Vandenbroucke, F. (2006) Allochtonen, onderwijs en werk: we hebben “ladders van succes” nodig. [<http://www.ond.vlaanderen.be/beleid/toespraak/060228-ladders.htm>]

⁷ Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling. (06.2004). *Fatima of Sil, een wereld van verschil. Een vergelijkend onderzoek naar de slaagkansen op de arbeidsmarkt tussen etnische EU- en allochtone schoolverlaters*. Arbeidsmarkttopic 2.

⁸ Belgisch Staatsblad. (2002). Decreet betreffende gelijke onderwijskansen-I, Belgische Staatsblad: 9 september 2002

om de spreiding te bevorderen. Het is nog maar de vraag waarom de ‘blanke’ concentratiescholen geen Nederlandstalige leerlingen kunnen weigeren om de spreiding te bevorderen. Deze spreiding zou de kwaliteit van het onderwijs bevorderen, maar het decreet slaat de bal serieus mis. Het gaat er immers impliciet van uit dat de leerlingen met een ‘vreemde’ thuistaal het ‘algemene niveau’ naar beneden halen. Maar wat zegt de thuistaal van de leerling in kwestie überhaupt over zijn schoolprestaties? *De doxa van het Nederlands heeft hiermee voor de eerste keer het grondwettelijke recht op vrijheid van onderwijs tussen haakjes gezet.* Het Nederlands wordt al een tijd niet meer ‘Algemeen *Beschaafd* Nederlands’ genoemd, maar het beschavingsoffensief grijpt nog steeds terug naar het correcte gebruik van het Nederlands. Ik waag in dit verband zelfs te spreken van taalreductionisme:

Gelijke kansen leidt dus – wat onderwijsinhoud betreft – tot drie duidelijke prioriteiten: taal, taal en taal.” (Vandenbroucke, 2007⁹)

Het nationalistische discours van de sociaal-democratische minister Vandenbroucke is misschien wel de beste illustratie hiervan. Lezen we het volgende citaat dat afkomstig is van de talenbeleidsnota¹⁰ van de minister waar hij het onderzoek naar taal en etnische minderheden samenvat en een beleid uittekent:

“De Nederlandse taal [is] een belangrijk element van de Vlaamse identiteit. Vergeten we niet dat de emancipatie van Vlaanderen gestart is bij de taalculturele en taalpolitieke bewegingen in de 19de en 20ste eeuw. **Niet zonder reden koesteren wij het Nederlands als een taal die onze identiteit symboliseert en uitdrukt.** Hoogstaand gebruik van het Nederlands maakt deel uit van en draagt bij tot de identiteit van Vlaanderen, niet alleen in culturele maar ook in sociale, politieke en economische zin.” (Vandenbroucke, 2005– eigen cursivering)

De Nederlandse taal is dus de hoeksteen van de Vlaamse identiteit. Het is dan ook geen toeval dat de aandacht van het onderzoek naar de allochtone bevolking van de voorbije jaren steeds meer focus gelegd heeft op de kwestie van ‘taalachterstand’. Zoals Blommaert & Avermate het hebben gesteld is de kennis van het Nederlands meer dan ooit het hedendaagse ‘Schild en Vriend’ geworden. Laten we even de verschillende domeinen *naast* het onderwijs opnoemen waarbij de kennis van het Nederlands de legitieme manier is voor het bewerkstelligen van de etnostratificatie: arbeidsmarkt, huisvesting en migratie.

⁹ Vandenbroucke, F. (2007). *Taal: een sociale kwestie*. (Symposium 'Overeind in Babel. Talen in Europa'). Toespraak van de Vlaamse minister van Werk, Onderwijs en Vorming 14 september 2007

¹⁰ Vandenbroucke, F. (2005) *De lat hoog voor talen in iedere school Goed voor de sterken, sterk voor de zwakken*

Arbeidsmarkt

Het volgende krantenartikel vat op een korte en krachtige manier samen wat er aan de hand is:

“Tachtig procent van de kleine werkgevers die door het Neutraal Syndicaat voor Zelfstandigen (NSZ) werden ondervraagd is van mening dat allochtone werknemers niet voldoen. Hoewel ze met een nijpend personeelstekort zitten, geven de werkgevers hen liever geen kans op de werkvloer. *Het gros van de 688 ondervraagden geeft een gebrekkige kennis van het Nederlands op als het grootste obstakel.*” (HLN, 17/03/2007 – mijn cursivering)

Merk op dat het oordeel dat allochtone werknemers een gebrekkige kennis van het Nederlands hebben niet gebaseerd is op individuele testen, maar eerder een schatting is op aggregaat niveau. We weten immers uit onderzoek dat de uitsluiting in eerste instantie gebeurt aan de hand van de ‘frontstage’, bijvoorbeeld een ‘vreemde’ naam. Zo berekende de VDAB in 2005 dat er op hun site vijf keer minder geklikt wordt op de naam van een allochtone sollicitant, dan op een autochtone. *Met andere woorden, allochtonen zijn a-priori verdacht van een taalachterstand. Het discours van taalachterstand heeft zich zo vaak herhaald waardoor het uiteindelijk een ‘realiteit’ heeft gecreëerd die niet in vraag gesteld hóeft te worden.* Tot zover de anthropoemische kant van het bewerkstelligen van etnostratificatie. Binnen de disciplinaire institutie van ‘de fabriek’ gebeurt echter de anthropofagische discriminatie, de normalisatie:

“Een Genks bedrijf wil dat allochtone personeelsleden Nederlands spreken, ook in de refter. Drie overtredingen kunnen aanleiding zijn tot ontslag. Het bedrijf heeft ongeveer 70 procent allochtone personeelsleden, met een mengelmoes aan nationaliteiten. De Turkse delegatie overheerst... Volgens directeur Human Resources Geert Vermote leidde het systeem tot nog toe slechts tot drie overtredingen” (DS, 18/04/2007)

Aan de hand van het systeem van waarschuwingen moet ‘de Allochtoon’ het Nederlands leren gebruiken. Het gaat niet alleen om een voortdurende aansporing maar dus ook dreigen met ontslag. Hier merken we verwantschap met het onderwijssysteem. Daar worden de leerlingen die drie keer betraapt worden op het gebruik van een vreemde taal (lees: Turks en Arabisch want het gebruik van Engels is legitiem) gestraft met strafstudie.¹¹ *Learning to Labour* van Paul Willis is inderdaad niet veraf.

Normalisatie is een subtiele vorm van discriminatie. Ik heb eerder al geargumenteed hoe anthropofagische discriminatie uit het oog wordt verloren bij onderzoek. Maar ook de gecentraliseerde anti-racisme instantie, het Centrum voor Gelijke Kansen en Racismebestrijding (CGKR), ziet blijkbaar geen reden om de anthropofagische discriminatie

¹¹ Agirdag, O. (2007). *De mythe van de klassenloze klas*. Een kritisch onderzoek naar de etnostratificatie van het secundair onderwijs in Vlaanderen. [Licentiaatsverhandeling]. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven Departement Sociologie

te bestrijden. Zo steunt Jozef de Witte, de voorzitter van het CGKR, openlijk de maatregelen van het bovenvermelde Genkse bedrijf:

”De Witte wijst erop dat de vraag om Nederlands in het bedrijf te spreken, een normale en wettelijke zaak is. Daarover staan overigens bepalingen in een Vlaams decreet. Hij vindt ook dat de vraag om Nederlands te spreken objectief en redelijk verantwoord is, en ook niet disproportioneel.” (Knack, 19/04/2007)

Huisvesting

De massale discriminatie op de private huurmarkt is gekend. Niet zelden blijkt een huis plots verhuurd te zijn wanneer de kandidaat huurder van ‘vreemde’ origine blijkt te zijn. Alledaags racisme heet dat. Maar met alle goede bedoelingen heeft de Vlaamse overheid besloten om daar nog een schepje bovenop te doen. En hoe kan de legale discriminatie anders dan met de doxa van het Nederlands? Zo heeft Vlaams Minister van Wonen en Inburgering Marino Keulen recentelijk het Kaderbesluit Sociale Huur doorgevoerd die de sociale huurders verplicht het Nederlands te leren. Geen Nederlands, geen woning. In één pennenstreek werd het grondwettelijke recht op een behoorlijke huisvesting¹² tussen haakjes gezet. *De doxa van het Nederlands staat boven de grondwet.*

Migratie

Alvorens een immigrant doorheen de verschillende disciplinaire instituties kan gaan, dus alvorens hij naar school kan, kan werken, een huis kan huren, moet hij eerst toegelaten worden tot het grondgebied. Eén van de belangrijkste inconsequenties van de liberale theorie heeft betrekking op dit vraagstuk van migratie. Er is enerzijds een consensus dat *emigratie* een individueel recht is: zowel de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens¹³ als het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke rechten¹⁴ onderschrijven het recht op emigratie. Je zou logischerwijze ook verwachten dat dit samengaat met het recht op *immigratie*. Iemand die vertrekt moet ook ergens aankomen, toch? Nee, zowel in de verschillende internationale verdragen als binnen de liberale theorie, zo ook in John Rawls’ ‘*The Law of Peoples*’, is immigratie géén individueel recht. Overheden mogen dus beperkingen opleggen en voorwaarden opstellen aan immigratie.

¹² Art 23, 3° van de Belgische Grondwet: “Ieder heeft het recht een menswaardig leven te leiden.... Die rechten omvatten inzonderheid: het recht op een behoorlijke huisvesting.”

¹³ Artikel 13,2: Eenieder heeft het recht welk land ook, met inbegrip van het zijne, te verlaten en naar zijn land terug te keren.

¹⁴ Artikel 12.2: Eenieder heeft het recht welk land ook, met inbegrip van het eigen land, te verlaten.

De mogelijkheid om België binnen te treden was al sinds de migratiestop van 1974 miniem geworden. Maar sinds kort is de voorwaarde bij uitstek om het land toe te mogen treden, bepaald door wat onder de noemer valt van de verplichte inburgering. De kennis van het Nederlands is het voornaamste element van het inburgeringsproces. Er zijn verschillende instanties betrokken bij het normalisatieproces: onthaalbureaus, de aanbodsverstrekkers Nederlands als tweede taal (NT2), de VDAB en de ‘Huizen van het Nederlands’ in elke Vlaamse provincie. Samen vormen zij de *inburgeringsindustrie* die het normalisatieproces zo goed mogelijk in banen moet leiden.

De wortels van de doxa van het Nederlands: postfordisme

De doxa van het Nederlands is *niet* ontstaan in een vacuüm, maar kent zijn historische en politiek-economische wortels. Wat de historische redenen betreft, kunnen we best kijken in de richting van de historische Vlaamse Beweging. De strijd voor de erkenning van het Nederlands als een officieel gelijkwaardige taal, diende als een symbolisch *middel* voor de emancipatie van de Vlaamse *politieke minderheid*. Na jaren van emancipatiestrijd, is het Nederlands *een doel op zich* geworden en keert zich keihard tegen de minderheden in Vlaanderen zelf: de allochtonen. Een historische onderzoek kan hierover correctere uitspraken doen. Maar zelfs als de historische Vlaamse Beweging een gedeeltelijke verklaring kan geven voor de hedendaagse doxa van het Nederlands, dan nog weten we niet waarom de focus de laatste jaren dermate is verstrekt. Want toen de gastarbeiders verwelkomd werden, tot en met 1974, spraken ze immers evenmin Nederlands.

Een korte analyse van de veranderingen binnen de kapitalistische productiewijze, die zich hebben voorgedaan na 1973, kunnen een beter inzicht geven in het *waarom* van het doxa van het Nederlands. Met enig risico van simplificatie kunnen we de productiewijze van het naoorlogse tijdperk, toen de ‘taallose’ gastarbeiders werden geïmporteerd, onder de noemer brengen van het *fordisme*. Hier primeerde het kwantitatieve aspect en standaardisatie. Voor het kapitaal maakte het immers bitter weinig uit of het nu een Italiaan, een Marokkaan of een Turk was die een schroef draaide in de letterlijke Fordfabriek. Ik denk dat het correct zou zijn om de veranderingen die zich hebben voorgedaan na 1974 te conceptualiseren als het ‘*postfordisme*’. Laat mij hierbij ook beroep doen op de hedendaagse theorieën van de Italiaanse politieke denker Paulo Virno¹⁵, noodzakelijkerwijze op een beknopte manier.

¹⁵ Virno, P. (2004) *A Grammar of the Multitude: For an Analysis of Contemporary Forms of Life*, Nueva York: Semiotext[e].

Volgens Virno kenmerkt de postfordistische maatschappij zich door de steeds gewichtiger wordende factor van taalvermogen en communicatie binnen de productie. Het taalvermogen is het kardinale element van het postfordistisch kapitalisme. In dit verband kan men denken aan het belang van de tertiaire sector, waarop onze economie steeds meer op steunt. Er is echter meer aan de hand. In het postfordistische kapitalisme beperkt arbeid zich niet tot wat we normaliter rekenen als behorend tot de arbeidsmarkt. Integendeel, het strekt zich uit over het hele leven. De grenzen tussen arbeid en niet-arbeid zijn vervaagd, geflexibiliseerd:

“Als je nauwkeurig kijkt, maakt postfordisme gebruik van vaardigheden die je leert ruimschoots voordat je begint met werken: vaardigheden die ontstaan in de onzekerheid van het stadsleven, door ontworteling, door de schokken van technologische transformaties, en zelfs door videogames en het gebruik van mobiele telefoons. Dat alles ligt aan de basis van postfordistische ‘flexibiliteit’ (Virno, 2005, p.1)

Het punt van Virno is dat het postfordistisch kapitalisme het menselijke soortvermogen, d.i. het taalvermogen, het vermogen tot spreken, voor zijn eigen finaliteit mobiliseert. Dit brengt met zich mee dat de uitbuiting van het kapitalisme totaal is geworden omdat het menselijke soortvermogen in zijn geheel toegeëigend wordt. Daarom is volgens Virno ‘niemand zo arm als diegene die zijn taalvermogen gereduceerd ziet tot gesalarieerd werk’. Een treffende opmerking van Virno. Maar wat is de positie van diegene die een taalvermogen bezit maar die dit vermogen niet eens *as such* kan laten meetellen? Diegene die zowel in publieke, wetenschappelijke als politieke discours gereduceerd wordt tot een taalonkundig wezen. Ja, de mens is een taalkundig dier, maar door het systematisch gelijkstellen van taalkundigheid aan de kennis van het Nederlands – dit is de essentie van de doxa van het Nederlands – verkrijgt men ook een tweedeling tussen de taalkundige autochtoon en de taalonkundige allochtoon. *De doxa van het Nederlands maakt dat niemand zo arm is als ‘de Allochtoon’ in het postfordistisch kapitalisme van Vlaanderen.* Met andere woorden, de aandacht die radicaal verschoven is naar de kennis van het Nederlands als ultieme middel van integratie, is *niet* te reduceren tot een altruïstische gebaar in het voordeel van ‘de Allochtoon’, laat staan in voordeel van de maatschappij in zijn geheel zoals het integrationistisch discours claimt. De hedendaagse doxa van het Nederlands is immers een gevolg van de vernieuwde productiewijze en vernieuwde eisen van het kapitaal die vorm kregen na 1974: taalvermogen dat gesubsumeerd dient te worden.

Virno, P. (2005) *Interview met Paolo Virno door Branden W. Joseph.* [23/04/2007, http://www.flexmens.org/drupal/?q=interview_virno]

Het ideologisch karakter van het multiculturalisme

‘Vlaanderen is multicultureel’ is de gemeenplaats binnen de kringen die claimen progressief te zijn. Maar wat is de ware aard van deze common sense klinkende slogan, wat is de ware betekenis ervan? In de meest gebruikelijke vorm duidt het op het feit dat er in Vlaanderen verschillende (etnische) culturen aanwezig zijn, wat ook waar is. Maar als de loutere aanwezigheid van de etnische minderheden het adjectief multicultureel verdient, dan is het programma van het Vlaams Belang ook multicultureel. De grenzeloos naïeve claim van ‘Vlaanderen is multicultureel’ vergeet bovenal de hoedanigheid van de aanwezigheid van de etnische minderheden. *Met andere woorden, het camoufleert de etnische stratificatie doordat het een claim doet op het bestaan van iets, wat zóu móeten bestaan. Hierdoor krijgt het nobele idee van het multiculturalisme heden ten dage een ideologische inhoud.* En dit in de meest Adornoiaanse betekenis van de notie ideologie. Een begrip dat de essentie van de maatschappelijke realiteit beter kan weergeven is mijns inziens ‘stratacultureel’ of ‘strata-etnisch’. Als progressief Vlaanderen toch met slogans wil communiceren dan zou ik eerder denken aan: *‘Vlaanderen is stratacultureel en zou multicultureel moeten zijn’.*

Een bijkomende Orwelliaanse gewoonte is het ingeburgerde gebruik van het concept van ‘diversiteit’. Diversiteitsbeleid en diversiteitsmanagement zijn niet zomaar modewoorden. Het *newspeak-element* zit erin dat het integrationisme – dit is de drang naar het aanpassen van de Andere – met een toverstok weggewerkt is, althans in onze vocabulaire. *De facto* gaat het nog steeds om het integratiedenken. Niet alleen het voortdurende offensief van het Nederlands valt dezer dagen onder ‘diversiteitsbeleid’, maar bijvoorbeeld ook het gelijkstellen van een hoofddoek aan een hakenkruis en dus ook het verbieden ervan. We laten de Antwerpse *schepen voor diversiteit* aan het woord:

“Monica De Coninck (SP.A) schepen voor diversiteit en loketten, wil geen hoofddoeken meer achter de Antwerpse stadsbalies. „Als stad moeten we neutraliteit uitstralen. Daar horen hoofddoeken niet bij. Ik zou ook niemand met een hakenkruis tolereren.” (DS, 26/11/2006)

De lijst kan gerust verder aangevuld worden. Zo heb ik al gewezen op hoe het Gelijke Onderwijskansen (GOK) decreet de formele discriminatie mogelijk maakt. Voor alle duidelijkheid: er is *an sich* niets mis met multiculturalisme, diversiteit en gelijke kansen. Integendeel, ze hebben een utopische inhoud waarnaar gestreefd moet worden. Alleen zijn ze anno 2008 in Vlaanderen ideologisch: ze camoufleren de maatschappelijke realiteit wanneer

ze claimen reëel te zijn. Triestig wordt het wanneer ze in de mond genomen worden bij het realiseren van hun tegendeel: monocultuur en stratificatie.

Integrationisme als een historisch-contingente moment

De keuze voor het integrationisme is geen ‘natuurlijke’ of een ‘logische’ keuze. De historische contingentie ervan kan afgelezen worden door te kijken naar de evolutie in onze grondhouding ten aanzien van rolstoelgebruikers. Zo ergeren we ons vandaag aan gebouwen die niet toegankelijk zijn voor rolstoelgebruikers. Wie een gebouw van twee decennia eerder bekijkt, zal zien dat dit niet altijd even vanzelfsprekend was. Simpelweg kunnen we drie historische opties onderscheiden met betrekking tot de rolstoelgebruiker:

- a) Onze poorten zijn gemaakt voor mensen die geen nood hebben aan een rolstoel. Rolstoelgebruikers moeten dus niet in onze gebouwen komen.
- b) Rolstoelgebruikers zijn welkom in onze gebouwen *maar* ze moeten wel eerst hun rolstoel aanpassen opdat ze door onze poorten zouden kunnen.
- c) Onze poorten discrimineren mensen met een rolstoel. We *ver-Anderen* onze poorten zodat ze breed genoeg zouden zijn en opdat iedereen zou binnenkunnen.

Keuze A is de anthropoemische keuze. De Andere, i.c. de rolstoelgebruiker, wordt hier simpelweg uitgesloten. Keuze B is daarentegen een anthropofagische keuze, de keuze voor integratie door aanpassing van de Andere. De voetnoot van ‘wederzijdse aanpassing’ die hierbij wel eens komt is niets meer dan de mogelijkheid maken voor de Andere om zicht aan te passen. Tenslotte is er ook een keuze C – wat mij betreft de meest nobele optie – de keuze voor een aproblematische diversiteit en een minimum aan wederzijdse aanpassing. Niemand zal vandaag de ‘logische’ keuze voor diversiteit, keuze C, in twijfel trekken met betrekking tot rolstoelgebruikers. Misschien zullen we op een dag hetzelfde zeggen over de grondhouding ten aanzien van etnische minderheden. En als er nuances zijn tussen de drie opties, dan is de nuance dat Vlaanderen vandaag met betrekking tot de etnische minderheden voortdurend kiest voor een combinatie van A en B, tussen het uitsluiten en het aanpassen van de Andere. *Diversiteit blijft voorlopig ondenkbaar.*